

ДО ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ

Назар БАГНЮК, Юлія КОНОНЬЧУК

Кафедрою історії та методики її навчання нашої академії спільно з колективом Кременецької центральної бібліотеки імені Юліуша Словацького підготовлена і проведена краєзнавча конференція «Волинське Тернопілля: на шляху до незалежності». До цього важливого заходу, приуроченого 30-річчю незалежності Української держави, активно долучилися студенти спеціальності «Історія» – члени Студентського історичного клубу «Десятий легіон», завідувач кафедри доктор історичних наук, професор Ірина Скакальська, директор бібліотеки Оксана Вальчук-Тимчук і головний редактор книгозбірні Сергій Синюк. Модераторами наукового заходу виступили Ірина Скакальська та Сергій Синюк.

Ольга Ониськів: «Чужі» на своїй землі

Цікавий підхід до висвітлення проблематики конференції продемонструвала четвертокурсниця Ольга Ониськів у власній науковій розвідці «Від історії родини – до історії України», де вона розкрила одну із чорних сторінок в історії України і Польщі – насильницьке переселення українських родин із Закарзоння, що робилося з метою протидії Українській повстанській армії і націоналістичному підпіллю. Згадані процеси юна авторка розглядає на основі спогадів переселенки із села Задуброве Ярославського повіту Ольги Робака, яка дала яскраві свідчення про трагічну депортацію українців до початку сумнозвісної операції «Вісла».

Студентка підкреслює, що тисячі українських родин були змушені жити під ворожим гнітом, в засланнях далеко від рідної землі, в окупаціях. Багато сімей були насильно переселені із власних домів. Кожна українська сім'я має власну історію. І саме з цих родинних історій твориться величезна історія незалежної України. Саме зараз, у важкий для України час, вивчення правдивої історії, висвітлення всіх «білих плям» її трагічної історії є надзвичайно важливим. В повоєнний час великі групи народів опиняються за межами своїх держав проти власної волі. Така доля очікувала і багатьох українців. 26 липня 1944 р. був установлений кордон між СРСР та Польською державою. Але такі межі двох держав нікого не задовольняли, адже СРСР прагнув приєднати до своїх територій Лемківщину, Холмщину та Перемишль, а польська сторона мала намір зберегти свої території в межах Львова й Закарпаття. Це все спричинило підписання угоди між СРСР та Польщею 9 вересня 1944 року про взаємний обмін населенням, яке проживало у прикордонних зонах. У договорі зазначалося, що переселення є лише добровільним.

Здебільшого давали згоду на переселення лише ті, що втратили своє майно, не мали за що жити, та боялися переслідувань зі сторони поляків. Але із самого початку цих подій було зрозуміло, що українці, які проживають на території Перемишльського, Ярославського, Любачівського та іншого повітів, не захочуть залишити ці краї, бо вважають їх рідними.

Для врегулювання проблеми переселення було проведено конференцію у Варшаві з участю представників польської влади та українських громад. Українці висловили бажання залишитися на території проживання, користуючись тим, що переселення відбувається за добровільною згодою, а ті українці, які хотіли виїхати, вже переселилися. Крім цього, представники українських громад сформуливали окремі вимоги: відновлення українських шкіл, гарантування рівних прав і свобод, припинення переселення. Польська сторона прийняла до уваги ці вимоги, але їх виконання відкладала, та порушила дану обіцянку щодо добровільного переселення – вдавалася до примусового виселення українців.

Для цього були організовані спеціальні військові підрозділи, які часто до мирного українського населення застосовували методи терору, зокрема, знищували цілі поселення українців; влада позбавляла українців права власності на землю, не визнавала українських шкіл, руйнувала православні церкви. Переселення та масові репресії активізували дії Української повстанської армії, яка складала велику загрозу для тоталітарного польського режиму. Значна частина українців залишилася на Закарзонні, тож польська влада розпочинає шукати шляхи остаточної ліквідації українського населення на цих територіях. Готується операція «Вісла», до основного завдання якої відносять і ліквідацію загонів УПА на території Польщі. Уже 28 квітня 1947 р. о 4 годині ранку розпочинається операція, яка закарбувалася в пам'яті багатьох українських родин: польські війська оточили всі посе-

лення українців і дали їм на збори тільки 2-3 години. Така доля чекала багатьох українських родин, які в післявоєнний період були переселені із Польської Республіки.

Дослідниця-студентка завершує свою розвідку словами: «Події депортації стали горем для нашого народу, вони поламали долю багатьох тисяч людей, змусили українців назавжди покидати рідний дім, залишивши в ньому спогади про все своє життя. На жаль, вже ніхто з них назад не повернувся як власник будинку, а як закордонні гості, аби на кілька хвилин полинути у спогади, згадати, як жили, як росли, як зустріли долю, як ростили дітей. Цей злочин має бути визнаний польською стороною, адже українське населення тільки просто хотіло жити на своїй землі та мати автономію, а в перспективі – незалежну Україну».

Олена Сорока: За свідченнями археології

В роботі «Археологічні знахідки Юрія Шумовського на Волині» майбутній вчитель історії Олена Сорока інформує про археологічні знахідки Юрія Шумовського – нашого землянина, археолога та священика, вихідця із Мирогощі, що на сусідній Дубенщині, який навчався у Дубенській гімназії та Кременецькій духовній семінарії, освіту археолога здобув у Варшавському університеті, якого знають як активного представника культурно-просвітницької діяльності та в житті якого археологія займала особливе і значуще місце.

Юрій Шумовський як волинський делегат Варшавського археологічного музею офіційно провів розкопки біля рідного села Мирогощі, де знайшов багато неолітичних знарядь праці та кераміки, що належали до Трипільської культури. Цими його здобутками зацікавилися музеї Польщі та Український національний музей у Львові. В 1934–35 рр. – нова знахідка молодого вченого: тут же, біля Мирогощі, він відкрив добре збережені поховання неолітичного періоду, які викликали сенсацію в археології Польщі. В могилах було багато начиння з орнаментом культури шнурової кераміки. Про це відкриття писала польська преса. Подивитись відкриття, приїжджали вчені-археологи з Вільна, Кракова, Львова, Познані та Варшави.

Згодом неподалік від попереднього відкриття Юрій Шумовський розкопав курган, де знайшов чоловічий скелет епохи Середньовіччя з мідним образом св. Миколая Чудотворця на грудях. За припущенням археолога, це міг бути християнський місіонер-монах, що прибув на Волині в XII-XIII ст. Трохи пізніше дослідником були знайдені поховання лужицької культури. У селі Вілігори, що поблизу Рівного, Юрій Шумовський віднайшов рештки палеомастодонта – предка мамонтів та слонів. Це була перша знахідка кісток цієї праісторичної тварини в Україні.

Свої археологічні знахідки археолог повинен був відправляти у Варшавський музей, але давав себе знати патріотизм дослідника і археолог-українець намагався передавати свої знахідки у відповідні установи Львова, Луцька, Дубна.

Студентка-авторка дає несподіване уточнення. Про свої археологічні знахідки вчений-дослідник писав у пресі для ознайомлення широкого загалу. Він подавав інформацію про те, що скелети і знаряддя праці перших людських мешканців Волині походять переважно з палеолітичної і неолітичної епохи. Буває, що місцеві мешканці, не розуміючи вартості археологічних пам'яток, знайшовши їх, необдуманно знищують, або вживають для господарських потреб. Зокрема, крем'яні стріли, ножі, списи використовують як кресала, урни та амфори – як посуд для зберігання насіння, а неолітичні жорна – як преси для виготовлення сиру чи зберігання квашеної капусти. Наукові працівники місцевих музеїв, закликав Юрій Шумовський, покирані піклуватися такими знахідками і зберегти їх для науки.

Дмитро Васильків: Інтелектуальний Почаїв

Студент-історик Дмитро Васильків у науковій розвідці «Інтелектуальний Почаїв у міжвоєнний період ХХ століття» дає характеристику інтелектуального середовища Почаєва того часу та наводить приклади діяльності його знакових осіб. Він вважає, що в умовах, коли Україна, з одного боку, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, а з іншого – знаходиться у стані загрози її національній безпеці, актуальним є звернення до історії боротьби за власну державність, ролі у ній інтелігенції, еліти окремих українських регіонів, яка вела активну культурно-просвітницьку, мовну політику і спонукала до об'єднання

всіх національно свідомих українців, навіть в умовах втрати незалежності, переслідувань і конфронтації. У 20 – 30 роках містечко Почаїв перебувало під владою Польщі. Польська державна політика асиміляції перешкоджала піднесенню української освіти й культури. Реалізуючи колонізаційну ідею стосовно численних національних меншин, зокрема українців, котрі могли загрожувати стабільності держави, влада розробляла й активно втілювала в життя програму закриття шкіл, обмеження права на відкриття приватних навчальних закладів, заміну вчителів корінними поляками. Однак це не змогло зупинити консолідаційний рух місцевої інтелігенції, яка набувала досвіду та прагнула відстояти національну ідею у всіх сферах суспільного життя краю. Як підтвердження цього, у Почаєві створювались й активно працювали освітні та культурні товариства, економічні організації, які захищали інтереси українців, виховували у молоді любов до рідного краю, слова та традиції: розгорнувся кооперативний рух, діяли «Просвіта», «Союз Українок», Українське культурно-освітнє товариство. У міжвоєнний період в українській православній громаді Волині розгорнувся національний церковний рух, скерований на демократизацію й українізацію релігійного життя, утвердження в ньому засад соборності, всенародного керування церковними справами. Активна позиція українських патріотичних сил була чітко окресленою і визначалася основними вимогами національного церковного руху: видання єпархіального часопису рідною мовою, ведення діловодства українською мовою, відновлення діяльності православних парафій та монастирів, створення при них органів церковного самоврядування. Важливу роль у розгортанні українського національного поступу в Почаєві відіграв Семен Жук, який сприяв пожевленню кооперативної і культурно-освітньої діяльності у містечку: організовано окружний молочарський, овочевий і будівельний кооперативи, кооператив пасічників і кооперативна цегельня. Як член Почаївської «Просвіти», він долучився до заснування української кооперативної книгарні «Громада» в 1925 році; з його ж ініціативи у приміщенні Українбанку була облаштована театральна зала для просвітянських вистав.

Активним представником просвітянського руху Почаєва міжвоєнного періоду був Олександр Волошин. Він став керівником драматичного гуртка, який за всі роки існування опрацював 48 п'єс авторства Тараса Шевченка, Марка Кропивницького, Івана Карпенка-Карого, Володимира Винниченка. Дружина кооперативного діяча Івана Трофимлюка Євдокія була головою управи «Союзу Українок», який об'єднував у своїх лавах понад двісті почаївчанок. Основною ціллю «Союзу» мав збереження національних культурних традицій. Діапазон інтересів об'єднання був дуже широкий: хорова діяльність, конкурси на найкращий національний костюм, діяльність у драмгуртку, курси домогосподарок і кравчинь, ліквідація неграмотності, допомога дітям-сиротам.

На початку 30-их років польська влада заборонила діяльність «Просвіти» Почаєва, але вже у 1936 році було створено Українське культурно-освітнє товариство, діяльність якого можна вважати продовженням діяльності «Просвіти». Наукова розвідка завершується висновком: «Інтелектуальна Почаєва відіграла важливу роль у збереженні та поширенні національної ідеї, у вихованні молоді з активною життєвою позицією; вона стала тією мужньою та непохитною частиною українського суспільства, яка не злякалася ні польських в'язниць, ні радянських таборів, а свято вірила у те, що рано чи пізно Україна стане незалежною процвітаючою державою».

Назар Багнюк, Юлія Кононьчук:**Вчений і політичний діяч**

Конкретну характеристику наукової діяльності українського вченого, інженера, громадського та політичного діяча першої половини ХХ століття Івана Фещенка-Чопівського здійснили четвертокурсники спеціальності «Історія» Назар Багнюк і Юлія Кононьчук. У своїй статті «Наукова діяльність Івана Фещенка-Чопівського» вони проаналізували зміст і значення наукової творчості українського вченого як важливого внеску у скарбницю національної науки.

Автори дослідження зазначають, що для українських земель перша третина ХХ століття стала справжнім випробуванням: революція, світова війна, занепад промисловості, що переплелися з піднесенням національної свідомості, боротьбою інтелігенції та простого народу за самовизначення у всьому цьому вирі хаосу.

Саме тоді народжуються нова генерація вчених, яка поміж усього цього безладу, соціально-політичної «круговерті», кровопролиття намагається усіма силами вберегти і розвинути все те, що дороге для нашої батьківщини. Серед них – Іван Фещенко-Чопівський, уродженець міста Чуднова, що на Житомирщині. Перша світова війна застала вченого у Німеччині, де він проходив фахове стажування. Після повернення до Києва він стає співробітником Военно-промислового комітету, займається питаннями розподілу палива й металів в умовах воєнного стану. Саме ця проблема зацікавила його: тут він здобуває широкі знання, стає експертом у цій важливій галузі. Зібрані під час поїздки Україною матеріали вчений використав при написанні першої україномовної «Економічної географії», а також праць «Природні багатства України» й «Цукрова промисловість України».